

Sumari

Pròleg.....	5
Introducció	11
Metodologia.....	17
Marc teòric	17
Problemes documentals, d'identificació i onomàstics.....	21
Fonts d'informació.....	23
Context històric a Catalunya (1923-1939)	27
Segona República i dones: de l'esfera privada a la pública (1931-1936)	28
La Guerra Civil de 1936-1939 als ulls de les dones.....	31
Exiliades: camins a França.....	39
Context històric europeu (1939-1945)	49
L'ascens dels feixismes	49
Els feixismes i els rols de gènere	52
La Resistència francesa com a espai femení de subversió dels feixismes	54
La França col·laboracionista de Vichy	54
Rols de gènere a la Resistència francesa	56
Deportacions femenines als camps nazis	61
Detencions, empresonaments, tortures i deportació	61
El sistema concentracionari alemany des d'una perspectiva de gènere: Ravensbrück.....	64

Repressió sexual: càstigs, vexacions, humiliacions i violències associats al gènere femení	77
Resistència i solidaritat entre dones als camps nazis	82
Readaptació i memòria de les deportades als camps nazis.....	87
La readaptació a la societat després de l'alliberament	87
Ruptura del silenci i recuperació de la memòria històrica ...	94
Conclusions	99
Bibliografia.....	107

Pròleg

Lola Casadellà Puig (d'Alcoletge), Generosa Cortina Roig (de Son), Felicitat Gasa Nadal (del Pont de Suert), Conxita Grangé Velea (d'Espui), Maria Maranges Bober (de Prats i Sansor) i Coloma Seró Costa (de l'Albagés). Els sis noms i cognoms formen part de la llista de les oblidades dels oblidats. Manllevo aquesta expressió de l'emblemàtica lluitadora antifeixista Neus Català, quan es refereix a les persones doblement invisibles, aquelles dones antifeixistes la lluita de les quals les dugué a participar clandestinament a la Resistència francesa i que van haver de passar per l'horror dels camps d'extermini nazis on foren castigades, vexades, eliminades. Aquestes sis dones hi van sobreviure gràcies a la sort i a una capacitat d'organització en què les xarxes de solidaritat teixides entre les diferents companyes esdevingueren fonamentals. La seua és una història amb una dimensió carregada de coratge, per la qual cosa l'obligació de la memòria històrica —indignament colgada durant anys— és recuperar i restituir aquesta doble invisibilitat.

Es tracta d'unes històries de vida embolcallades de sentit de llibertat i justícia social ja des dels temps de la Segona República, quan el nou sistema polític va obrir, per primera vegada en la història contemporània d'Espanya, escletxes legals per a la consecució dels drets civils i socials de les dones. Excepte Cortina i Grangé, que llavors vivien a França, totes les altres van viure els anys republicans com un espai i un temps de noves oportunitats. Una etapa en què començaven a surar noves maneres d'entendre la vida, noves formes de relacionar-se amb el món i, òbviament, noves i nombroses associacions en

defensa dels drets de les dones. Un context que, de ben segur, devia influir d'una manera o d'una altra la personalitat de les diferents protagonistes d'aquesta història.

La Guerra Civil de 1936-1939 i el procés revolucionari que es desencadenà a Catalunya empenyeren més intensament la visibilització de la dona en l'esfera pública en general i en la política en particular. Paradoxalment, el conflicte provocà que les condicions pràctiques per a l'exercici dels drets femenins s'accentuessin de manera molt rellevant. Foren els moments en què nombroses dones assumiren càrrecs de responsabilitat com a regidores en alguns ajuntaments de Catalunya. Era el cas d'una de les sis dones deportades posteriorment, Coloma Seró Costa, que, instal·lada a Vilafranca del Penedès des d'abril de 1938, poc després entrava a formar part del consistori de la localitat com a regidora del PSUC. Un itinerari compartit amb altres ponentines com Aurèlia Pijoan Querol a Lleida, Francesca Cucurull Viladot a Tàrraga, Teresa Torrelles Espina a Terrassa i Dolors Piera Llobera a Barcelona.

Des de la història acadèmica, la Guerra Civil, l'exili (-s) i la dictadura franquista han estat objecte d'estudi, la qual cosa ens ha permès aprofundir en el coneixement d'aquesta etapa del segle xx que tant ha condicionat el nostre present. Una etapa en què l'ús sistemàtic de la violència política fou la variable més definitiva. Per tant, l'anàlisi d'aquesta repressió polièdrica ha esdevingut, des de fa anys, fonamental.

Les institucions que aixoplugaren les diferents vessants repressives del feixisme espanyol compten amb les recerques d'Antonieta Jarne *La Secció Femenina a Lleida. Els anys "triomfals"* (1991), de Joan Sagués *Una ciutat en guerra. Lleida en la Guerra Civil espanyola* (2003) i de Josep Gelonch *El poder franquista a Lleida, 1938-1951* (2012).

Les investigacions de Mercè Barallat *La repressió a la postguerra civil a Lleida, 1938-1945* (1991) i l'obra dirigida per Conxita Mir *Repressió econòmica i franquisme: l'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida* (1997) permeteren copsar la

magnitud de la repressió en l'ampli ventall d'aspectes polítics, econòmics i socioculturals.

En aquesta societat permanentment vigilada i fiscalitzada calia encarar l'estudi de les diferents dissidències que s'intentaren concretar des dels diversos àmbits socials. L'antifranquisme popular i l'impacte de la violència en la vida quotidiana foren tractats per Antonieta Jarne i Conxita Mir, respectivament, en les obres *L'oposició al franquisme a Lleida* (1998) i *Vivir es sobrevivir. Justicia, orden y marginación en la Cataluña rural de postguerra* (2000). També Joan Sagués s'ocupà, el 2014, de l'estat de la ciutat de Lleida en *La Lleida vençuda i ocupada el 1938*. Noemí Riudor ha investigat sobre el trasllat de restes al Valle de los Caídos des del cementiri militar de Tremp en *El cementiri de Tremp durant la Guerra Civil* (2019). La mateixa historiadora i Josep Calvet han fet importants contribucions al coneixement de l'exili i les xarxes d'evasió durant la Segona Guerra Mundial. D'ambdós és l'obra, entre altres, *La Batalla del Pirineu: xarxes d'informació i d'evasió aliades al Pallars Sobirà, a l'Alt Urgell i a Andorra durant la Segona Guerra Mundial* (2011). Més recentment, Calvet també ha publicat la reeixida *Sort-Tel-Aviv: dues bessones separades pel nazisme* (2021).

Malgrat aquests importants avenços, els estudis sobre la deportació femenina segueixen essent molt escassos. El buit acadèmic és important i la producció s'ha centrat bàsicament en textos memorialístics impulsats per entitats com l'Amical de Ravensbrück.

En aquesta contextualització, doncs, la investigació de la Míriam Roma sobre les sis dones deportades de les comarques de Lleida s'incardina de ple en la historiografia desenvolupada fins a l'actualitat. Una investigació, esdevinguda llibre, d'obligada referència a partir d'ara en tots aquells estudis que vulguin abordar la recuperació de la memòria embastada amb les variables de la repressió i el gènere entès com una construcció sociocultural. La seua centralitat en els estudis sobre aquest període és inqüestionable.

Segons la documentació disponible, unes dues-centes cinquanta republicanes espanyoles foren detingudes a França i deportades als

camp nazis. En aquest llibre hi ha l'itinerari de les sis ponentines que van patir aquesta dissort. Totes van passar per diferents escenaris concentracionaris: Flossenbürg, Dachau, Sachsenhausen, Bergen Belsen, Neuengamme. Totes, però, van confluïr a Ravensbrück, com la Neus Català, l'únic camp amb dones i infants, principalment. En aquest espai d'horror i tortura hi van passar més de cent vint-i-dues mil dones i infants i més de vint mil hòmens en l'annex que es construï el 1941. Unes mil dones van morir per malalties infeccioses i unes sis mil hi foren gasejades. La Lola, la Generosa, la Felicitat, la Conxita, la Maria i la Coloma també hi eren.

La voluntat d'eliminar dissidències, anorrear-les, exterminar-les, fou sempre ben viva. La socialització del dolor i del terror s'executaren desplegant un ampli univers repressiu que incloïa diversos mecanismes d'aplicació. Aquests espais d'horror i tortura no només tenien l'objectiu de punir sinó que també s'hi materialitzava un procés de deshumanització en què les categories temporals es difuminaven fins a entrar en una espiral d'irracionalitat embogida. La distorsió del temps és una de les formes de tortura més implacable i alhora invisible: l'estigmatització del passat, la desesperació del present i la incertesa del futur es converteixen en un totum revolutum difícilment divisible i que condueix a l'alienació més segura i eficaç.

L'autora no oblida de reflectir com van reconstruir les seues vides després del tràgic pas pels camps de la mort i tampoc fins on va arribar el seu desterrament. En definitiva, analitza com van refer les seues identitats, individuals i col·lectives, i com es van readaptar a la societat després de l'alliberament.

Metodològicament, l'autora s'ha hagut d'enfrontar a tot un seguit d'entrebancs només superables amb una voluntat i una perseverància gairebé titàniques. Als silencis estructurals decretats per la dictadura i la transició postfranquista, s'afegeix la invisibilització tradicional de la dona com a subjecte històric i l'oblit —gairebé institucional— sobre la funció de la Resistència francesa. El desarrelament per les condicions intrínseques de l'exili i algunes reticències de familiars producte

dels propòsits de les mateixes deportades de trencar amb el seu passat han arrodonit tot un reguitzell de dificultats.

Una de les moltes virtuts d'aquest llibre és que l'autora l'ha impregnat d'una veu pròpia, personal, i això sempre implica un cert risc intel·lectual, cosa que s'agraeix. Hi ha recerques impecables des d'un punt de vista tècnic però que estan absents d'ànima. La Míriam Roma també ens parla d'emocions i de sentiments, i això no és fàcil, és una cosa que incomoda. Ella se'n surt amb fluïdesa, amb ofici, conseqüència d'una solvència gens habitual en una jove investigadora. Les condicions de vida execrables de les dones als camps del terror, la repressió sexuada de què foren objecte, són descrites esplèndidament i amb una alta sensibilitat, cosa que mai no s'ha d'oblidar des de l'acadèmia o des de qualsevol altre àmbit.

L'excel·lència d'aquest llibre ja va quedar palesa quan l'autora el convertí en el seu Treball Final de Màster. El tribunal universitari que l'avaluà més que satisfactòriament així ho acredità. Recordo molt bé que en aquells moments ja li vaig dir que no tenia cap dubte que l'estudi acabaria publicant-se. La recerca històrica ha d'acomplir una funció social, divulgativa i útil. El llibre que he tingut el plaer de prologar és rotundament fidel a aquestes condicions, per la qual cosa ens hem de congratular tant des de la universitat com des de la ciutadania.

DRA. ANTONIETA JARNE
Universitat de Lleida

Introducció

La investigadora té la voluntat, a llarg termini, d'estudiar els mecanismes repressius que es van emprar contra el col·lectiu femení de classe baixa i mitjana al llarg dels períodes històrics que comprenen els inicis del segle xx, els quals les van convertir en un col·lectiu doblement oprimat, i vol incidir, especialment, en la zona de Lleida. És per això que, per començar, el tema sobre el qual tracta aquesta investigació és la deportació als camps nazis de sis lleidatanes, de les quals en tenim constància. Aquest estudi no hauria estat possible si no hagués estat per les orientacions de l'historiador Joan Sagués, tutor d'aquest Treball Final de Màster que, finalment, veu la llum en format de llibre.

La present investigació se centra en tres objectius. En primer lloc, s'analitza la deportació femenina des d'un marc geogràfic específic (província de Lleida) com a premissa d'un marc general de persecució a les dones europees el comportament de les quals no s'ajustava als valors nacionalsocialistes. És per això que s'identificaran les deportades lleidatanes, s'exposaran i analitzaran els motius polítics, socials, econòmics i ideològics que van forçar el seu exili, s'analitzarà la durada i la significació de la seva deportació als camps nazis, es compararan les seves trajectòries vitals, polítiques, socials, econòmiques i ideològiques i s'avaluarà la repressió contra les deportades lleidatanes com un cas específic per una qüestió de gènere.

En segon lloc, s'analitzarà com es fa ús del gènere com una construcció social i cultural per justificar la posició de subordinació de les lleidatanes en aquests períodes històrics. Es demostrarà, doncs, que

aquest va ser, en el cas de les sis lleidatanes, un motiu més pel qual van ser represaliades.

En tercer lloc, aquest estudi vol servir com un mecanisme de recuperació de la Memòria Històrica per formar una ciutadania crítica i amb valors de pau i cohesió social. Per això, la investigadora recopilarà dades sobre la població femenina en temps de la Guerra Civil, l'exili i la deportació, difondrà informació històrica sobre aquests tres esdeveniments històrics així com sobre la repressió des d'una perspectiva de gènere, visibilitzarà la persecució i la violència per raons polítiques i ideològiques per tal de fomentar valors de pau i cohesió social i dignificar i reparar en la memòria col·lectiva els col·lectius que van ser víctimes dels feixismes des d'una perspectiva de gènere.

Per fer-ho, es pretén estudiar com van transcórrer les vides d'aquestes sis dones primer a les seves poblacions natsals, després a l'exili i fins que van ser deportades als camps de concentració nazis. S'analitza com el seu gènere va ser un factor determinant per ser doblement reprimides i quins van ser els motius polítics, socials, econòmics i ideològics que també van determinar la seva deportació dins el context social, polític i ideològic de l'Espanya i l'Alemanya dels feixismes. Per aquest motiu, s'intentarà, també, comparar el seu cas amb l'experiència concentracionària del gènere masculí el qual, tot i ser un col·lectiu oprimat, patia una posició menys subordinada i discriminatòria que les recluses, les quals eren vexades i humiliades, precisament, per motius relacionats amb el seu gènere. És per això que s'estudiaran els motius pels quals van exiliar-se a França, per quines causes van ser empresonades, on i com van viure la seva deportació als camps nazis, amb quins elements afegits van trobar-s'hi per ser dones i com van viure l'alliberament i la seva readaptació en la societat després d'haver estat deportades.

Segons fonts basades en la documentació que es conserva als arxius dels camps nazis, unes dues-centes cinquanta republicanes espanyoles identificades van ser detingudes a França i deportades a camps nazis. D'aquestes aquí s'estudien les sis dones que van néixer a la província de Lleida, de les quals s'exposa una breu biografia:

Dolors Casadellà Puig, Lola, va néixer a Alcoletge (Segrià) el 26 d'agost de 1918 en el si d'una família pagesa que sempre havia donat suport a les dretes. Tanmateix, ella, des de 1936, va afiliar-se a les Joventuts del PSUC de Lleida i va implicar-se a la vida política.¹ És per això que va desplaçar-se al Front d'Oscà per donar suport a un grup sanitari. L'any 1939 s'exilià a França, encinta de quatre mesos, on va passar per un dels camps d'internament de les platges rosselloneses. Quan va poder sortir-ne, va marxar a Lió on es va incorporar al món laboral. Un cop instal·lada en aquesta ciutat va començar la seva participació a la Resistència en una casa de suport. Per aquest motiu va ser detinguda i un any i mig més tard, deportada a Ravensbrück i Flossenbürg fins la caiguda del règim nazi. Quan els camps van ser alliberats, va retornar a Lió.

Generosa Cortina Roig va néixer a Son (Alt Àneu) el 19 d'abril de 1910.² Va emigrar per motius econòmics als anys vint a França, on hi havia la seva germana, Antònia. Un cop instal·lada, es va integrar al món laboral i va casar-se amb Jaume Soldevila, natural del Pallars Sobirà i amb qui va unir-se a la Resistència a través de la creació d'una xarxa d'evasió que unia Barcelona amb París, motiu pel qual va ser empresonada. Després de passar tres mesos a la presó, va ser deportada amb el Tren Fantasma als camps nazis de Dachau, Ravensbrück i a un comando dependent de Sachsenhausen. Amb l'alliberament dels camps per part de les tropes aliades, va retornar a Tolosa, on va morir el 30 de desembre de 1987.

Felicitat Gasa Nadal va néixer al Pont de Suert (Alta Ribagorça) el 23 de desembre de 1905 a la fonda de la Càndida. Era filla del mestre Jacinto Gasa Tucó, qui va exercir a les escoles de Tremp fins l'any 1924 i va ser secretari de l'Ajuntament entre els anys 1908 i 1916, i Dolores Nadal, originaris de Rivert, el Pont de Suert. Era la gran de tres germans, seguida per Jacinto, nascut el 5 d'abril de 1909,

1. ROIG, M., *Els catalans als camps nazis*, 2a edició, Edicions 62, Barcelona, 2017, p. 50.

2. Informes detallats del KL Ravensbrück, 1.1.35.1 / 3766225, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

i Baltasar, el 6 de gener de 1919 a Guàrdia de Tremp, on van estar-hi fins l'any 1924. Baltasar es va formar en magisteri a Lleida fins que l'any 1935 es va traslladar a Barcelona on va matricular-se a l'Escola Normal mentre que Felicitat Gasa exercia de modista.³ Es va exiliar a França on el maig de 1944 va ser detinguda per participar a la Resistència i deportada als camps alemanys de Ravensbrück, Neuengamme i Bergen-Belsen. El maig de 1945 va retornar a Castillon, on va ser membre d'un grup actiu del Partit Comunista. Se li va concedir l'entrada a Espanya el setembre de 1956 però no va anar-hi fins el juliol de 1962 i, probablement, a inicis d'agost retornà a Bordeus.⁴

Conxita Grangé Veleta, la setena de vuit germans, va néixer a Espui (Pallars Jussà) el 6 d'agost de 1925, filla del francès Josep Grangé i l'espanyola Maria Veleta. Amb dos anys, el seu pare i la seva mare la van portar a França, on en tindrien cura el seu tiet i la seva tieta. Va retornar a Espanya durant la Guerra Civil perquè el seu tiet hi va participar donant suport al bàndol republicà. Juntament amb la seva tieta Elvira i la seva cosina Maria, anomenades "les Veleta", van unir-se a la Resistència a la zona del Col du Py. Van ser detingudes i deportades a bord del conegut com a Tren Fantasma, amb el qual van arribar a Dachau i Ravensbrück. Posteriorment, Elvira i Conxita van ser transferides a comandos externs dependents de Sachsenhausen. Quan l'Exèrcit Roig les va alliberar, va retornar a França i el desembre de 1946 es va casar amb José Ramos,⁵ a qui havia conegut quan feia de guerriller a la Brigada del Col du Py. Conxita va morir a Tolosa el 27 d'agost de 2019.

Maria Maranges Bober, nascuda a Prats i Sansor (Baixa Cerdanya) el 4 d'agost de 1920, era filla de Pedro Maranges Cabana, bracer de professió, i Maria Bober Torres, mestressa de casa.⁶ Anys abans,

3. Causa General, Lligall 1602, Caixa 1, Expedient 11, Folis 9-10, Archivo Histórico Nacional.

4. Targeta de registre del KZ Neuengamme, 1.1.30.6/ 3614798, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

5. Document de Correspondència, 6.3.3.2 / 109251948, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

6. Partida de Naixement, número 11, Ajuntament Prat i Sansor.

concretament el 18 de febrer de 1915, va néixer la seva germana Pepita a Alp. Es van exiliar a França on van formar part de la Resistència interior.⁷ Van ser deportades ambdues a Ravensbrück, Neuengamme i Bergen-Belsen. Amb l'alliberament, Maria va ser repatriada a França, on es va casar i va formar una família amb André Roquère. Va morir a Perpinyà el 28 d'abril de 2011.

Coloma Seró Costa, nascuda a l'Albagés el 12 de juny de 1912,⁸ era filla de Josep Seró i Teresa Costa.⁹ Era mestra de formació, professió que va compaginar amb la vida política fins que el gener de 1939 es va exiliar a França, passant la frontera amb seixanta nens i nenes,¹⁰ on va fer cap a un camp d'internament.¹¹ Després de ser detinguda per haver participat a la Resistència, va ser enviada als camps d'empresonament francesos de Romainville, Compiègne i Royallieu d'on va ser deportada a Ravensbrück i Bergen-Belsen. Quan va retornar a França, es va establir a Tolosa, on va casar-se amb el guerriller Víctor Grobocopatel.

Val a dir, però, que es farà referència també a les familiars de Conxita Grangé i de Maria Maranges amb les quals van ser deportades, malgrat haver nascut en altres províncies aragoneses o catalanes.

7. Dossiers administratifs de résistants du SHD, gener de 2004, consultada el 5 de gener de 2019, a <<http://www.francaislibres.net/liste/gr16p.php?&nom=Mara&deb=1&hom=12>>.

8. Partida de Naixement, Ajuntament de l'Albagés.

9. Comité International de La Croix-Rouge, 6.3.3.2 / 106143279, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

10. ROIG, M., *Els catalans als camps nazis*, p. 67.

11. MARQUÊS DE SOUSA, P., "Um português vítima do Holocausto: Inácio Augusto Anta (1903-1945)", *Revista Militar*, núm. 2591, des. 2017.

Metodologia

MARC TEÒRIC

Aquest estudi sobre les lleidatanes deportades als camps nazis beu de diferents referències quant a categories d'anàlisi. D'aquesta manera, és essencial clarificar com s'ha abordat la perspectiva de gènere en relació amb els diferents i intensos períodes històrics que transcorren, principalment, la Guerra Civil de 1936-1939, els exilis i la deportació de les sis lleidatanes que van ser empresonades als camps de concentració nazis.

Simone de Beauvoir va definir el gènere com una construcció cultural i social a partir de les diferències sexuals i biològiques. Aquesta definició va esdevenir un punt d'inflexió dels feminismes que es desenvoluparien a partir de la tercera onada feminista. Partint d'aquí, cal fer referència a Judith Butler, que va fer una clara distinció entre sexe, com a element natural, i gènere, element cultural concebut com a producte de les normes i pràctiques socials repetitives que estableixen la dicotomia entre la masculinitat i la feminitat homogeneïtzadores.

Tot i així, el concepte de gènere no va ser utilitzat en les anàlisis de les ciències humanes i socials fins als anys setanta. Segons la historiadora Joan Scott, aquest concepte té el mateix interès que altres categories d'anàlisi com ara la classe social i la raça. Tanmateix, el "gènere" s'havia utilitzat fins aleshores més com a referència de les relacions entre sexes i no tant com un tipus de relacions de poder. A partir d'aquí, el gènere esdevé una forma de fer referència a les construccions culturals dels rols dels homes i de les dones en la societat i esdevé

una categoria social imposada sobre un cos sexual. És per això que la historiadora desconstrueix aquesta oposició binària per tal de teoritzar el gènere com a categoria analítica i reafirma que el “gènere” se sustenta sobre les relacions socials basades en les diferències entre sexes i sobre les relacions de poder, les quals van interrelacionades. D’aquesta manera, l’anàlisi del gènere s’ha de fer des d’una vessant àmplia, és a dir, incloent-hi la família i el parentesc, el mercat de treball, l’educació, la política i l’economia. Així doncs, Joan Scott reitera que la investigació s’ha de fer a través de l’ús de la categoria “gènere” com a constructor de la vida social i cultural humana que parteix d’estructures jerarquitzades i de poder fruit del binarisme natural (home – dona).¹ És a partir d’aquesta contextualització que s’estructurarà aquest estudi.

A més, com ja s’ha esmentat, per tal de reconstruir la vida de les sis lleidatanes objecte d’aquest estudi, s’ha de contextualitzar i fer referència al període convuls que comprenen la Guerra Civil, l’exili i la deportació.

És per això que, inicialment, s’ha d’entendre què és l’exili, per tal de poder arribar a entendre la història dels camps tant a França com a Alemanya. En obres com la de F. Caudet es fa referència a diferents estudis sobre els exilis com el de M. Tuñón de Lara, qui assenyala que l’exili es dona quan les masses abandonen les seves arrels i es dispersen per diferents espais geogràfics, culturals i socials i el contextualitza en la conjuntura de la Segona Guerra Mundial. En la mateixa línia, J. Vernant defineix les persones refugiades, des d’un punt de vista sociològic, cultural i psíquic, com aquelles persones que queden desarrelades de la llar per una conjuntura concreta² i que han de crear nous llaços com els que tenien en el país d’origen. També fa referència a un grup d’analistes de Xile que van estudiar col·lectius exiliats i

1. SCOTT, Joan W., *Historia y género: las mujeres en la Europa moderna y contemporánea*, ed. J. Amelang – M. Nash: Alfons el Magnànim, València, 1990.

2. VERNANT, J. *The Refugee in the Post-War World*, Yale University Press, New Haven, 1953, p. 3-17.

que defineixen l'exili com una decisió forçada que obliga la persona a deixar el seu cercle social i laboral així com elements identitaris de la comunitat a la qual pertanyia fins aleshores. Perd així la seva identitat, la qual cosa dificulta l'adaptació al país on es desplaça.³

F. Caudet defineix les persones refugiades, referint-se concretament a les refugiades espanyoles, com aquelles que assisteixen a un procés llarg i complex de comprensió, acceptació i assimilació, després de perdre la llibertat per viure a la seva terra.⁴

C. Riba fa referència a l'exili com “el desplaçament no voluntari condicionat per causes polítiques d'un grup nombrós de persones lluny del seu lloc d'origen habitual”⁵ i que, en el nostre país, s'utilitza per evocar la fugida massiva dels mesos de gener i febrer de 1939. Aquest exili o, millor dit, aquests exilis evolucionen segons la situació i la subjectivitat de les persones que es van veure forçades a fer aquests camins en una conjuntura social, política i econòmica determinada.

F. Montiel fa referència al fet que l'exili va ser un recurs utilitzat per les persones exiliades republicanes i defineix així aquest mot: “sustantivo con el que se alude a la salida del territorio nacional del ciudadano que, obligado por las circunstancias políticas y en prevención de las graves represalias de las que pueda ser objeto, decide mantenerse alejado de su patria mientras persista el régimen que lo obligó a abandonarlo”.⁶ S'ha d'afegir a aquest terme els de *republicà* i *espanyol* per fer referència a les raons polítiques i a l'origen de les persones que el van patir. A més, afegeix que és el concepte més adient ja que els mots *desterrament*, *emigració* o *expatriació* no es refereixen als motius polítics que ocasionen aquest desplaçament així com tampoc els ter-

3. COLAT, “The Latin American Social Work Collective of Belgium: Toward a libertarian therapy for Latin American Exiles”, dins de *Mental Health and Exile*, World University Press, Londres, 1981, p. 10.

4. CAUDET, F., *El Exilio republicano de 1939*, Cátedra, Madrid, 2005, p. 277-281.

5. DD.AA., *Acaba la guerra, comença l'exili*, El Punt Avui, Girona, 2014.

6. MONTIEL RAYO, F., “Exilio y otras definiciones de desplazamiento” dins de BALIBREA, M. P. (coord.), *Líneas de fuga. Hacia otra historiografía cultural del exilio republicano español*, Siglo XXI de España editores, Madrid, 2017, p. 41.

mes *exode* o *diàspora*, que únicament fan referència a un fet massiu sense les causes que van produir aquest desplaçament.⁷

En la mateixa obra, J. R. Resina afegeix que es parla de l'exili espanyol republicà com un grup homogeni i que no s'acostuma a tenir en compte les diferències socials, polítiques, geogràfiques i identitàries que van ser cabdals en l'exili.⁸ Aquest desplaçament va anar creant llaços i una identitat col·lectiva a través de les pèrdues i renúncies, amb l'afegit que volien salvar Espanya des de l'exterior. Segons aquest mateix autor, les exiliades van intervenir en la creació d'un territori físic però no ideològic ja que la seva tasca quedava relegada al terreny emocional i privat. L'exili es va veure traduït en 440.000 desplaçaments registrats que van tenir lloc els dos primers mesos de 1939 que van fer que el govern francès reaccionés habilitant platges del Rosselló amb diferents camps. En aquest estudi, l'autora s'hi refereix com a camps d'internament, malgrat que en obres com la de T. Castanier, sovint, s'hi fa referència com a camps de concentració, per tal de no crear confusions amb els camps de concentració nazis en els quals està centrat aquest estudi, tot i que vol deixar clar que, com es veurà al llarg del llibre, es mostrarà la crueltat i la barbàrie també d'aquest. Tanmateix, com exposa T. Castanier, si fem ús del terme *camps d'internament*, com apareix a l'article 25 del decret llei de 12 de novembre de 1938, acceptem la denominació que els va donar el règim col·laboracionista de Vichy, el qual va basar la seva política en la persecució del col·lectiu estranger, com és el cas de les persones republicanes espanyoles i opositores polítiques, perquè es considerava que podia causar la crisi econòmica, social i política del país. Així i tot, molts historiadors i historiadores han optat per aquest concepte perquè engloba persones de diverses categories i de règims polítics diferents.⁹

7. MONTIEL RAYO, F., "Exilio y otras definiciones...", p. 44.

8. RESINA, J. R., "Otros paradigmas del exilio republicano" dins de BALIBREA, M. P. (coord.), *Líneas de fuga. Hacia otra historiografía cultural del exilio republicano español*, Siglo XXI de España editores, Madrid, 2017, p. 89.

9. CASTANIER I PALAU, T., *Elisabeth Eidenbenz i la maternitat suïssa d'Elna (1939-1944)*, Trabucaire, Canet, 2009.

© del text: Míriam Roma García, 2022
© del pròleg: Antonieta Jarne Mòdol, 2022
© de les fotografies: Els seus autors i arxius corresponents, 2022

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2022
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat

Primera edició: octubre de 2022
ISBN: 978-84-1303-403-4
DL: L 664-2022

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **Lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.